

بسم الله الرحمن الرحيم

این دستخط منسوب به حضرت امیرالمؤمنین (ع) است

عدالت زبانی

نقطه عطف روایت عدالت اجتماعی در نهج البلاغه

علی اصغر پور عزت (دانشیار دانشگاه تهران)



۱۳۹۱

سرشناسه: پورعزت، علی اصغر، ۱۳۴۵

عنوان و نام پدیدآور: عدالت زبانی نقطه عطف روایت عدالت اجتماعی در نهج البلاغه / علی اصغر پورعزت.

مشخصات نشر: تهران، انتشارات بنیاد نهج البلاغه، ۱۳۹۱

مشخصات ظاهری: ۸۸ ص

فروست: سلسله انتشارات بنیاد نهج البلاغه؛ ۱۵۴

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۷۶-۵۷-۸

موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق، نهج البلاغه، عدالت (اسلام)

شناسه افزوده: بنیاد نهج البلاغه

رده بندی کنگره: ۱۳۹۱ پ۳۵ ع ۹/۳۸ BP

رده بندی دیویی: ۳۹۷/۹۵۱۵

شماره کتابشناسی ملی: ۲۹۲۳۵۷۵

عدالت زبانی

عدالت زبانی نقطه‌ی عطف روایت عدالت اجتماعی در نهج البلاغه

نویسنده: علی اصغر پورعزت

ناشر: انتشارات بنیاد نهج البلاغه

صفحه‌آرا: سعیده افشین افشار

چاپ و صحافی: احمدی

نوبت چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۱

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

انتشارات بنیاد نهج البلاغه: تهران، کریم خان زند، خیابان استاد نجات‌اللهی،

کوچه حسین الهی (افشین سابق)، کاشی ۶

نشانی اینترنتی: www.nahjibalagheh.org

تلفن: ۸۸۹۰۵۶۷۰ - ۸۸۹۰۹۸۶۲

نمایر: ۸۸۹۰۹۷۲۲

تمامی حقوق مادی و معنوی این اثر برای انتشارات بنیاد نهج البلاغه محفوظ است.

قیمت: ۳۰۰۰ تومان



فهرست مطالب

پیشگفتار..... ۵

مقدمه..... ۶

فصل اول: ابعاد عدالت در حیات اجتماعی

عدالت در جامعه..... ۹

عدالت و خرد..... ۱۰

عدالت حق‌گرا و عدالت حق‌مدار..... ۱۳

ابعاد و جلوه‌های عدالت حق‌مدار در جامعه و سازمان..... ۱۵

عدالت توزیعی..... ۱۶

عدالت رویه‌ای..... ۱۷

عدالت مراوده‌ای..... ۱۹

عدالت بین قومی..... ۲۰

عدالت جنسیتی و سنی..... ۲۱

عدالت بین نسلی..... ۲۲

عدالت اطلاعاتی..... ۲۵

عدالت احساسی..... ۲۶

عدالت مشاهده‌ای..... ۲۸

عدالت فضایی..... ۲۹

عدالت قضایی..... ۳۲

عدالت زبانی..... ۳۵

نتیجه بحث..... ۳۷

سؤالات و پرسش‌های مهم..... ۳۸

کارگاه اول - قانون برای عدالت‌گستری..... ۳۹



فصل دوم: عدالت زبانی

۴۱	زبان به مثابه سیاله عدالت
۴۲	زبان عادل
۴۳	خرد و زبان
۴۴	زبان عدل در رویکرد حق مدار به عدالت
۴۵	ابراز آرا و اندیشه ها
۴۷	حق گوئی و تملق زدایی از ساخت زبان
۴۹	طرح تحقیر از زبان سیاسی
۵۲	کارکردها و دلالت های زبان هدایتگر
۵۳	زبان عدل و اندیشه عدالت خواه
۵۵	فرهنگ عدل و ذهن جمعی عدالت پذیر
۵۶	سازمان عدل، جامعه عدل و حکومت عادل
۵۸	نتیجه بحث
۵۹	سؤالات و پرسش های مهم
۶۰	کارگاه دوم - تصویر جامعه برخوردار از زبان عدل

فصل سوم: ساخت اجتماعی جامعه عدل

۶۳	واقعیتی به نام عدل
۶۴	ساخت اجتماعی واقعیت و زبان
۶۶	زبان عدل و زبان سلطه جویی
۶۹	مصادره به مطلوب مفهوم عدل
۷۰	تأثیر سخن، مباحثه و پژوهش درباره عدل و حق
۷۲	راهبردهای توسعه عدالت زبانی
۷۷	اهمیت عدالت زبانی
۷۹	نتیجه بحث
۸۱	سؤالات و پرسش های مهم
۸۲	کارگاه سوم - راهبرد پزدازی برای عدالت
۸۳	فهرست منابع

بریتال

کتاب «عدالت زبانی» سومین کتاب از مجموعه فرهنگ مدیریت در نهج البلاغه است. پیش از آن دو کتاب «اداره سالم به روایت نهج البلاغه» و «خدمت به مردم به روایت قرآن و نهج البلاغه» تبیین گر بخشی از فرهنگ مدیریت علوی بود که به زیور طبع آراسته شد.

کتاب عدالت زبانی به طور کلی ساحت عدالت را در نظر آورده و در این بین یکی از بخش های ظریف و حساس رعایت اصل سترگ عدالت را مورد توجه و بررسی قرار داده است.

این کتاب حکایت عدلی است که باید بر مدار حق تفسیر شود و حالات زبانی که باید در خدمت توسعه عدالت حق مدار قرار گیرد. ظریف ترین و دقیق ترین جلوه عدالت آن گاه است که زبان به رعایت گفتار عادلانه متعهد می شود.

توجه به این نکته ضروری است که رعایت عدل و حق در گفتار خود زمینه ساز ظهور جامعه عدالت محور و حق مدار می شود. به همین دلیل امیر بیان در نهج البلاغه حق را گرچه سنگین، اما گوارا می داند و مردم را به گفتن سخن حق تشویق می کند و در این میان نکته ی مهم این است که امیرمؤمنان در شرایطی مردم را متوجه حق گوئی و حق گرایی می کند که خود در مقام خلافت ظاهری و مدیریت جامعه قرار داشته است و بدین وسیله الگویی برای مدیران بنا می سازد.

بنیاد نهج البلاغه



به فراموش شدگانی که در جوامع مدرن هیچ صدایی ندارند؛

بی صداهایی کم توقع، صبور، قانع، و منتظر!

مقدمه

۶

نهج البلاغه مشتمل بر مجموعه‌ای از اسناد محکم و قابل اعتماد، دال بر حسن سلوک اجتماعی و اداره عادلانه در ساحت جوامع انسانی است. بررسی و کاوش ابعاد عدالت در نهج البلاغه، از جمله پژوهش‌های تأمل برانگیزی است که حساسیت شرع مقدس اسلام به مقوله عدالت را مد نظر پژوهشگران قرار می‌دهد؛ حساسیتی که از عدالت در توزیع و رویه و مراوده و دسترسی به اطلاعات فراتر رفته، به عدالت در ابراز احساسات و مشاهده و کاربرد زبان نیز تسری می‌یابد.

با توجه به مراتب حساسیت و دقت عدالت در کاربرد زبان، در عنوان این کتاب، بر عدالت زبانی تأکید شده است؛ زیرا به نظر می‌رسد که رعایت عدالت در زبان، به نوعی سایر ابعاد عدالت را نیز مد نظر قرار می‌دهد.

به این ترتیب فصل اول کتاب، به تشریح مفهوم عدالت و ابعاد آن در مکتب نهج البلاغه اختصاص یافته، فصل دوم بر عدالت زبانی تأکید کرده و فصل سوم، آثار رعایت عدالت و به‌ویژه عدالت زبانی را در توسعه "جامعه عدل" مد نظر قرار می‌دهد. با این تأکید که اگر قرار باشد

"مدیریت در پرتو اندیشه‌ها و ارزش‌های اسلامی" در یک سازمان متجلی گردد، یکی از مهم‌ترین شاخص‌های آن عدالت زبانی است.

مفهوم عدالت زبانی، هنگامی در ذهن صورت‌بندی شد که با تأکید امام علی علیه السلام بر روایتی از پیامبر اکرم «صلی الله علیه و آله» مواجه شدم! پیش از آنکه با این روایت زیبای پیامبر «صلی الله علیه و آله» در نامه ۵۳ نهج البلاغه مواجه شوم، او را مظهر رحمت و عفو خداوند متعال می‌شناختم؛ ولی با تأمل بر معنی این روایت که "فقط امتی پاکیزه می‌گردد که در آن، حق ضعیف بدون به لکنت افتادن زبان او، از قوی بازستانده شود"، این تصویر در ذهن من نقش بست که این مظهر رحمت و عفو، همچنین مظهر دانش و خرد خداوندی است و همچنان که او، برترین و برگزیده‌ترین مخلوق خداوند متعال است و زیباترین جلوه او در هستی است، هوشمندترین و خردمندترین مخلوق اوست. پس در کنار توصیفاتی چون "پیامبر اکرم"، "پیامبر اعظم"، و "پیام‌آور رحمت"، شایسته است که از صفاتی چون "پیامبر حکمت" و "پیام‌آور عقلانیت" و "مظهر هوشمندی خلقت" یاد شود.

توجه شود که زبان، بیش از هر وسیله یا ابزار دیگری، با حساسیت و دقت، در خدمت عدالت یا ظلم قرار می‌گیرد. آن‌گاه که زبان، ابزار ظلم‌گستری تلقی شود، به تحقیر دیگران یا تملق دیگران می‌پردازد، اطلاعات را در استعاره‌ها و راز و رمزهای زبانی می‌پوشاند و از اشاعه دانش و حکمت، دریغ می‌ورزد! و آن‌گاه که ابزار عدالت‌گستری تلقی گردد، به قرار دادن هر شیء در جای خود و توصیف و تحلیل صادقانه رخدادها می‌پردازد. منظور از عدالت زبانی نیز همین است که هنگام استفاده از زبان، بدون تملق یا تحقیر یا ابهام، به درستی اطلاع‌رسانی شود و ارتباط برقرار گردد!



این کتاب در امتداد کتاب اداره سالم به روایت نهج‌البلاغه، طرحی برای مبارزه با فساد اداری، تدوین شده است تا گامی دیگر در جهت معرفی جلوه‌های مدیریت در فرهنگ و تمدن اسلامی باشد.

در اینجا از مسئولان بنیاد نهج‌البلاغه و ارزیابان و نقادان کتاب، به لحاظ سرعت عمل و همراهی در تدوین و شکل‌دهی آن تشکر می‌نمایم.

علی اصغر پورعزت

دانشیار دانشگاه تهران - تابستان ۱۳۹۱